

**"YIKICI GEMENSCHAFT" TAN "ÖTEKİ" SİZ POSTMODERN KABİLELERE:
SANAL CEMAATLER**

Prof. Dr. Veysel BOZKURT

Uludağ Üniversitesi

İ.İ.B.F.

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

İçinde yaşadığımız çağda, bir taraftan "parçalanmışlık", "hiper-bireysellik" ve artan "yalnızlaşma" yaşanırken, diğer taraftan da "postmodern kabileleşme" olarak adlandırılan bir tür cemaatleşmeye yönelik ilginin artışına tanık olunmaktadır.

Post-endüstriyel çağın teknolojik altyapısını oluşturan "enformasyon-iletişim teknolojileri" (ve özellikle de bunların içerisinde internet/web), daha önce tarihte hiç tanık olunmamış tarzda, "yeni tür ilişkiler"i ve "sanal cemaatler"i (virtual communities) gündeme getirdi. American online ya da WELL örneklerinde görüldüğü gibi, bu "cemaatler" in (communities) üyeleri, daha şimdiden milyonlarla ifade edilmeye başlanmıştır.

Aslında "modern insan"a ilişkin en büyük vurgu, onun "tek başına"lığıdır. Jung'un deyimiyile, bu özellik onu, daha bilinçliliğe doğru atmış olduğu adımda, kitle insanı ile mistik katılımdan ve ortak bilinç dışına dalma tehlikesinden uzaklaştırır. Modern insan, "sorgu" ve "şüphe" altındadır; Ortaçağ insanının metafizik kesinliklerinin hepsini bitirmiştir ve derin bir "belirsizlik" içerisinde, öldürücü bir şokun acısını çekmektedir.

Peter Le Burger'a göre, modern dünyada ana özellik teknolojik üretim haline gelmiştir. Modernleşme ile bağlantılı her şeyin, temel sebebi, teknoloji tarafından dünyanın dönüştürülmesidir. Artık hiçbir şey güvende değildir ve hiçbir şey kutsal değildir. Bilimde, teknolojide ve ekonomideki gelişmeler, geleneksel bakış açısını aşındırmıştır. Teknolojinin getirdiği yüksek hayat standardı, cemaatlerin çözülmesine ve yeni tür bireyciliğin yükselmesine yol açmıştır. Kişinin kendi öz çıkarı, gruptan daha önemli hale gelmiştir. Şehir yaşamı ve ekonomik gelişmeler, bireyciliği ve izolasyonu güçlendirmiştir. Modern insan Burger'a göre "yurtsuzluk acısı" çekmektedir (Morley, Robins, s. 124; Rose, P. Burger vd., s.34-52).

Geçtiğimiz yüzyılda, Tocqueville'in (s.266) uzak görüşlülükle "Amerika'da Demokrasi" kitabında belirttiği şekilde, yabancılaşmış bu insan "yurttaşlarıyla birlikte yaşar ama onları göremez, onlara dokunur ama onları hissetmez, kendi içinde ve yalnız kendisi için varlığını sürdürür" hale gelmiştir.

20. yüzyıl, modern insanın yurtsuzluk acısının doruk noktasına çıktığı ve cemaat kavramının en çok saldırıya uğradığı yüzyıl olmuştur. Cemaat ilişkilerinin temelini oluşturan bağlar, modernleşme sürecine paralel bir şekilde çözülmüş, Sennet'in (1996) ünlü çalışmasında vurguladığı şekilde, "kamusal alan" sürekli daraltılmıştır.

Gemeinschaft'tan Gesellschaft'a

Geleneksel/coğrafi cemaat kavramı konusunda çalışmaları en fazla tanınan sosyolog Tönnies olmuştur. Tönnies'e göre, modern/endüstriyel toplumların gelişimine paralel olarak "gemeinschaft" (cemaat) ilişkileri yerini "gesellschaft"a (toplum/society) bırakacaktır.

Gemeinschaft, pre-endüstriyel toplumlara özgü toplumsal ilişkiler ağıdır. Burada ortak geçmiş yaşam tecrübelerine sahip insanlar, bir cemaat duygusunu birlikte yaşarlar. Bu ilişkiler içinde toplumsal ilişkiler "samimi"dir. "Dayanışma ruhu" ve "Ortak bir irade"nin mevcudiyeti söz konusudur. Aile hayatı esastır. Köy topluluğu kendini geniş bir aile olarak hisseder. Miras alınan statüler söz konusudur. Gemeinschaft, durağan bir toplumdur; dolayısıyla toplumsal değişme sınırlıdır. Güçlü bir dayanışma ruhu mevcuttur. Görevler ve sosyal ilişkiler birbirinden ayrılmaz.

Buna karşılık Gesellshaft tipinde, ilişkiler, hukuk, sözleşme, kamuoyu, para ekonomisi ve rasyonellik öne geçer. Mekana bağlılık azalır. Kişisel çıkar öncelik kazanır. Özel yaşam değerli hale gelir. Kent tipik bir Gesellshaft'tır.(Tönnies ve Skidmore, s.168-169). Modernleşme sürecine paralel olarak, Gemeinschaft yerini Gesellshaft'a bırakmıştır. Ancak modern dünyada gerileyen "cemaat", post-endüstriyel sürecine paralel olarak yeniden gündeme gelmiştir.

Cemaat Ya Da Yıkıcı Gemeinschaft

Her ne kadar, Tönnies'in "Gemeinschaft"ı iyi tanımlanmış, sınırları belirli bir kavram olsa da, sosyoloji literatüründe sık sık kullanılan cemaat kavramı, oldukça belirsizdir. O komşuluktan ulusa kadar geniş alandaki gruplar için, söz konusudur. Kişisel düzeyden mesleki düzeye kadar uzanan bir dayanışmayı ifade eder. Cemaat belli bir amaca yönelik olabileceği gibi aksi de olabilir. Dayanışma cemaatin bir karakteristiğidir. Ancak cemaatler sadece dayanışmacı değil, rekabetçi de olabilirler. Cemaatler ortak fikirler, algılar ve anlayışlar üzerine kurulur (Smith).

Colley, her normal insanın, cemaate doğal bir yakınlık eğilimi içerisinde olduğunu belirtir. Ona göre, cemaatlerin oluşmasını engelleyen en önemli faktör, ölçek sorunundan ziyade, örgütlenmedir. Bunun için ise, en önemli sorun iletişimdir. Zira iletişim olmaksızın toplumsal ilişkileri örgütleyecek eylemin de olması mümkün değildir. Bu ilişkinin yakın doğası en iyi cemaat (community) ve iletişim (communication), sözcüklerinde kendini gösterir. Her iki sözcük de ortaklık (common) ifade eden, communis sözcüğünden gelir (Fernback&Thamson).

Geleneksel/coğrafi cemaatin özü, "mekan" ve "cemaat duygusu"dur. O, daima bir toprak parçasını kaplar. Cemaatin üyeleri yeryüzünde belirli bir yeri birlikte işgal ederler. Cemaatlerin çoğu yerleşikliğinin ve güçlü bir dayanışma bağı oluşturan mekanlarının koşullarından oluşurlar. İletişim kolaylıklarının yayılması ile modern dünyada bu bağ nispeten zayıflamıştır. İletişimin yaygınlaşması mekanın önemini tümüyle ortadan kaldırmaksızın, cemaatin boyutlarını genişletmiştir. Ortak bir yaşam alanı olan cemaat; ortak hayat tarzından "haberdarlık" ile birlikte bulunur. (MacIver ve Page, s.15-6).

Bir diğer ifadeyle, belli çıkarların ve değerlerin paylaşımı, insanların birbirine özen göstermesi, ortak moral değerlerin mevcudiyeti, işbirliği, iletişim, süreklilik, istikrar, birbirine bağlılık, karşılıklı sorumluluk, cemaatin en önemli unsurları arasındadır. Cemaatin temelinde "yetersizlik ilkesi"nin yaratmış olduğu, bir birliktelik söz konusudur. Başarılı cemaatleri, bireysel farkları azaltarak, itaati, sadakati ve sevgi bağını test eden topluluklarıdır. Bağları muhafaza etmek için bazı risklere ortak göğüs gerilirken, kolektif yararlar da, birlikte paylaşılır (Scime;Smith;Blanchot, s.14).

Cemaat kimliği, en basit şekilde, savaş ya da doğal felaket gibi nedenlerle bir grubun yaşamının tehdit edilmesi

durumunda oluşur. Bu tehdit karşısında insanlar, kolektif eylem içerisine girerken, kendilerini birbirine yakın hissetmeleri gibi, onları sıkı sıkıya bağlayacak imgeler ararlar. Kolektif imgeyi besleyen, kolektif eylem; bu ittifak, yunan politik düşüncesindeki ideallerden 18.yüzyıl kahvehane ve tiyatrolarındaki konuşmalara kadar uzanır. Karşılıklı konuşmalar insanlara bir araya gelerek bir "kamu" oluşturdukları hissini verir. Genelde güçlü bir kamusal yaşamı olan bu toplumdaki "cemaat duygusu" ortak eylemin yarattığı bu birlikten ve paylaşılan bir "kolektif benlik" duygusundan doğar (Sennet, s.179).

Geleneksel cemaatin Sennet'in Drayfus davası (s.300–13) örneğinden hareketle "yıkıcı gemeinshaft" dediği bir tarafı da vardır. Cemaat duygusu, bir anlamda "öteki" ni dışlayarak gerçekleştirilen bağlılıktır. Bireysellik ve farklılıklar büyük ölçüde bu tarz cemaatler içerisinde ortadan kaldırılır. Gerçek veya hayali düşmanlar yaratılır. Özellikle cepheleşmeyle oluşturulan cemaatte iki rakip taraf olmalıdır. Sizin ve kardeşinizin ancak ortak düşmanınız olursa gerçek kardeşlik ruhunu hissedebilirsiniz.

Oysa günümüzün post modern kabileleri olarak adlandırabileceğimiz "sanal cemaatler" için aynı durumdan bahsetmek pek mümkün değil. Günümüzün enformasyon elitleri, İnternet gibi enformasyon ve iletişim teknolojileri sayesinde "yeni tür cemaatler" denilen bu toplulukların geçmişi bir kültürel dönüşümden bahsedilemeyecek kadar yenidir. Bu oluşumların kökleri 1969 yılındaki ARPANET teknolojisine dayansa da, bu dönüşümün teknolojik altyapısını oluşturan Web'in popülerlik kazanması ancak 1990'lı yıllarda olmuştur. Bu tarihten önceki yıllarda, bu Web'de bir araya gelen insanların sayısı son derece sınırlı kalmıştır. Çoğunluğu bilgisayar operatörlerinden oluşan bu enformasyon elitleri sanal cemaatlerin ilk işaretlerini vermişlerdir.

"Sanal Cemaat" Kavramı

Sanal cemaat kavramı insan ve teknolojinin şaşırtıcı bir biçimde bir araya gelmesinden doğmuştur. Aynı anda her yerde bulunan bilgisayar networklerinin, fiziki mekandan bağımsız, milyonlarca insanın "siberuzay"da bir araya getirmesiyle oluşmuştur. Sanal cemaatlerin en çok kabul gören tanımı, kendisinin bir internet bağımlısı olarak değerlendiren ve birden fazla sanal cemaatin kurulmasında ve sürdürülmesinde birinci derecede rol alan Howard Rheingold'a aittir. Rheingold aynı zamanda bu alanda en çok tanınan kitaplardan birisinin yazarıdır. Ona göre sanal cemaatler; kişisel ilişkiler ağının yaratılması için yeterli sayıda insan bir araya geldiğinde networkler (internet) vasıtası ile yaratılan sosyal gruplardır.

Sanal cemaatlerde geleneksel cemaatlerde olduğu gibi, coğrafi/fiziki bir mekandan bahsetmek mümkündür. Sanal cemaatlerin mekanı "siberuzay" (cyberspace) kavramı, bilim–kurgu roman yazarı olan Gibson'a (s.6) aittir. Ona göre siberuzay: "her ulustan milyonlarca yasal kullanıcının matematiksel kavramları öğrenen çocukların her gün yaşadığı anlaşılmalı halüsinasyon"dur. Gibson'un Neuromancer'ın da bir bilim–kurgu romanı olarak doğan siber–uzay bugün sayıları yüz milyonları bulan internet kullanıcılarının bir araya geldiği yer anlamında kullanılmaktadır.

Rheingold'un da belirttiği şekilde sanal cemaatlerde insanlar, espri , bilimsel tartışma, ticaret ve planlar yaparlar... Duygusal ilişkileri paylaşırlar... Beyin fırtınası, dedikodu ve düşmanlık yaparlar... Aşık olur, arkadaş bulur ve onları kaybederler... Oyun oynar, flört ederler... Sanatla uğraşırlar veya amaçsız dolaşırlar. Sanal cemaatlerde insanlar,

vücutlarını geride bırakarak, gerçek hayatta ne yapıyorlarsa onu yaparlar. Çünkü sanal dünyada kimse öpülemez ya da kimse bir başkasının burnuna yumruk indiremez, fakat bu sınırlar içinde çok şeyi mümkündür. Bir çok insan için, sanal dünyanın çeşitliliği ve kültürel zenginliği büyük bir çekiciliğe sahiptir. Sanal cemaatler içinde, kitap satın alınabilir, basılmamış akademik yayınların elektronik versiyonlarına ulaşılabilir, toplantı düzenlenebilir ve psikoterapi yeri olarak kullanılabilir.

Sanal dünyanın en önemli mimarı olan, Bill Gates'e göre Web'in insan ilişkileri geliştirici yönlerinden en güçlüsü aynı şekilde düşünen insanları, zaman ve coğrafya dilimlerine bağlı kalmadan bir araya getirmesidir. Heyecanlı oyunculardan bir grup oluşturmak ya da sizinle aynı siyasi görüşü paylaşan insanlarla gündelik konularda tartışmak veya dünya üzerinde yayılmış ırkdaşlarınızla teması sürdürmek istiyorsanız web de bundan kolay bir şey yoktur. Yine doğduğunuz kentte olup bitenleri öğrenmek için de web den yararlanabilirsiniz. Web dünya üzerindeki cemaatlere katılmanızı ve kendi bölgenizdeki ilişkilerinizi güçlendirmenizi sağlıyor.

Öte yandan geniş bantlı kablo döşenen yerlerin hepsi, büyük yerleşim birimi değildir. Örneğin, Fransa'da 12.000 kişilik küçük bir kasaba olan Parthenay'da Avrupa IMAGINE çerçevesinde vatandaşlar toptan gıda malzemesi ısmarlamak gibi işlerinde Web'i kullanmaktalar. Fransız aileleri hala Cumartesi günleri pazara geliyor; ancak, bu kez daha çok özel şeyler almak için küçük bir sepet taşıyorlar, böylece pazara gitmek toplumsal bir faaliyete dönüşüyor. Online çalışan Filozoflar Kahvesi fıkrası tartışmalarını desteklemektedir; büyük baş hayvan yetiştiricileri, her Çarşamba chat (sohbet) odasına gelerek ortak sorunlarını görüşmektedirler. (Gates, s.139-141).

Muhalifler ve Taraftarlar:"Sahte Cemaatler" Mi?

Sanal cemaatlerin günümüzde taraftarları olduğu kadar muhalifleri de vardır. Muhaliflere göre sanal cemaatler, "sahte cemaatlerdir" (pseudo-community) ; samimiyetten uzaktır. (1) Sanal cemaat kavramına daha eleştirel yaklaşan bu gruba göre, bu tarz ilişkilerin yaygınlaşması, insanların gerçek yaşamdaki ilişkilerini başka istikametlere yönlendirir. Dolayısıyla gerçek yaşamdaki ilişkileri yoksullaştırır (Ryan, s.1167).

Sanal cemaatler, insanların son derece değerli olan zamanını, ailelerinden ve dış etkinliklerinden çalmaktadır (Matcalfe, s.109). Yine muhaliflere göre, bu cemaatlerde "güvenilirlik" son derece azdır ve sanal topluluklar "yabancılaşma"yı artırabilir. Yüz yüze ilişkinin olmadığı siberuzayda insanlar, birbirlerine karşı gerçek taahhütleri sahip değildir. Ayrıca bazı firmalar, online iletişimin, kurum içerisindeki toplumsal ilişkileri zayıflatacağı gerekçesiyle, firma içerisinde e-mail kullanımını dahi sınırlamak yoluna gitmektedirler.

Ancak birçoklarına göre bu kaygılar temelsizdir (Ryan, s.1167). Örneğin yapılan bazı çalışmalara göre, İnternet kullanımı, insanların fiziki dünyadaki ilişkilerinden ziyade TV'den zaman çalmaktadır. Samimiyetten uzaklık konusunda ise, sıkça vurgulanan, gerçek dünyada olmayan samimiyetin, sanal dünyada da tesis edilemeyeceği şeklindedir.

Rheingold gibi sanal cemaatlerin en sıkı savunucuları, sanal dünyada da cemaatlerin olabileceğini iddia etmektedirler. Özellikle bir çok insanın dışarıya çıkmaya korkar hale geldiği bir çok ülkede, sanal cemaatlerin önemini mevcut sanal cemaatleri ortadan kaldırdığımızda daha iyi anlayacağımızı savunuyor. Ona göre, bugün

sanal dayanışmanın ortadan kaldırılması halinde belli hastalıklar artacaktır. Özellikle özürhüner, sakatlar ve yaşlılar için sanal cemaatler yeni iletişim alanlarıdır.

Sanal cemaatler taraftarları sık sık insanların sanal ortamda, gerçek dünyada yapabilecekleri her şeyi yapmalarının mümkün olduğunu vurgulamaktadır.

Öte yandan İnternet kullanımına baktığımızda, insanların çok büyük bir bölümünün onu chat (sohbet) yani toplumsal ilişki için kullandıklarına tanık oluyoruz. Bir diğerk ifade ile insanlar siberuzayda enformasyondan ziyade toplumsal ilişki aramaktalar. Ancak fiziki dünyada insanların kimlikleri ve yerleri bilinmektedir; onlar sabittir ve görseldir. Oysa siberuzayda, herkes karanlıktadır. Dolayısıyla bu cemaatlerin üyelerinin bağılılıkları gerçek de olabilir, sahte de olabilir.

Öte yandan sanal ortamda tanışan insanlar, fiziki dünyada da bir araya gelerek ilişkilerini sürdürebilirler. Nitekim bu çalışmanın hazırlanması sürecinde, konuya ilişkin görüşmeler yaptığımız, çok sayıda farklı ülkeden İnternet kullanıcısı, sanal ilişkileri, fiziki dünyada bir araya gelmek istedikleri insanlarla bir tanışma yeri olarak kullandıklarını belirtmişlerdir. Bazıları da bu ilişkileri geçmişteki mektup arkadaşlığı şeklinde değerlendirmişlerdir. Yine örneğin Bursa'da İnternet'te tanışan gençlerin, futbol maçı yapmak için fiziki dünyada bir araya gelmesi, sanal ilişkilerin, bir başka boyutunu ortaya koymaktadır. Yani birçok insan için siberuzaydaki ilişkiler, fiziki dünyadaki ilişkilere bir alternatif olmaktan ziyade, fiziki mekanda bir arada olmak istediğı insanlarla tanışma yeri, bir tür agora olarak görölmektedir.

Ancak siberuzaydaki cemaatleşmeye yönelik ilişkileri, Tönnies'in pre-endüstriyel toplumlara, "gemeinschaft" kavramı şeklinde de düşünmemek gerekir. Aralarında aidiyet duygusu bağlamında bir benzerlik olsa bile, birinci büyük ölçüde cemaat dışından gelen tehdit karşısında, zorunlulukların yarattığı (ötekine karşı) bir ittifak olmasına karşılık, ikincisi, daha ziyade, ötekisiz bir şekilde, ilgi alanlarına göre bir araya gelmedir.

Sanal cemaatlerin oluşmasında Web teknolojisi şüphesiz son derece belirleyicidir; ancak bu ilişkiyi teknolojik determinist mantık içerisinde tek yönlü düşünmemek gerekir. Nihayetinde mevcut teknolojilerin nasıl kullanılacağını da "insan ihtiyaçları" belirleyecektir.

Sanal cemaatleri oluşturan alt-kültürler içinde monolitik bir yapıdan bahsetmek mümkün değildir. O daha ziyade alt kültürlerin bir ekosistemi olarak değerlendirilmektedir. Sanal kültürler temelde heterojen kültürlerdir; son derece gayri ciddi taraflarının yanında, oldukça düzeyli bilimsel tartışmalara da tanık olmak mümkündür.

Siberuzay "hierarchy"nin düzleştiğı bir alandır. Daniel Bell ile sıradan bir öğrencinin yazılarını yan yana görebilirsiniz. Sanal cemaatler konusunda çalışma yapan bir öğrenci rahatlıkla çalışmalarını Howard Rhiengold ile tartışabilir; ya da onun oluşturduğu sanal cemaate üye olabilir. Geleneksel cemaatler, ortak inanç ve güven üzerine kurulur; kilise, cami, sinagog vb. işgal edilen bir bölge vardır. Oysa sanal cemaatlerde mekan bir metafor olur, duyularsa ikon (digital thinking).

Weber tarihsel materyalizmin temel varsayımına katılmaksızın ekonomi ile cemaat arasındaki ilişkiye işaret ederek,

ekonomik olarak belirlenmeyen cemaatlerin çok nadir olduğunu belirtir. Bu durum kısmen sanal cemaatler için de söz konusudur. Sanal cemaatlerin üyeleri sembolik unsurlar yanında, ekonomik ilişkilerle de birbirine bağlanırlar. Nitekim bazı sanal cemaatlere üyelik belli bir ekonomik bedel karşılığı sağlanmaktadır. Aynı şekilde cemaat içinde belli ekonomik eylemler de gerçekleştirilmektedir. Yani insanlar ekonomik içeriği olan sanal cemaatlerde, ödedikleri üyelik aidatının karşılığını bir hizmet ile almaktadırlar.

Yaşlılar, özürülüler, marjinaler ve tabii anti-sosyal kişilikler gibi handikaplı olanlara ve sağlıklı/doyurucu ilişkiler kuramayanlara siberuzay uygun bir ortam sunar.

Ancak sanal cemaatlerin üyelerinin tümünü aynı grup içerisinde değerlendirmek doğru değildir. Fiziki dünyada son derece sağlıklı ilişkileri bulunan insanlar da yaşamlarını (ilgi alanları doğrultusunda) zenginleştirmek amacıyla sanal cemaatler içinde yerlerini almaktadırlar.

Sanal cemaatler (ve onların üyeleri) homojenlikten son derece uzak olmaları dolayısıyla, bir cemaat için "hacker" sayılan kişi, başka bir cemaatte "kahraman" ilan edilebilmektedir.

Bugün sanal cemaatlerin üyeleri çoğunlukla bilgi temelli iş yapan profesyonellerdir (Rhiengold). Bu kişiler, masa başında bir taraftan işlerini yaparken, kahve molalarında, aralarında binlerce kilometrelik mesafe olsa bile, bir başka cemaat üyesi ile, "chat room"da sohbet edebilir.

Özel Bir Dil

Sanal cemaatler (en azından şimdilik) bir metin (text) etrafında oluşturulmaktadır. Kendilerine özgü bir dilleri vardır. Kelimeler mümkün olduğunca kısaltılır. (2) Örneğin bu ilişkiler içinde ilk sorulan soru "a/s/l"dir; yani yaş (age), cinsiyet (sex), yer (location); veya Türkçe chatlerde slm (selam), heehee veya eheihee... (gülmek/kahkaha atmak) şeklinde kullanılmaktadır. (3)

Sanal iletişimde kullanılan özel dilin başka bir boyutu da muhtelif sembollerle duyguların ifadesidir. Sanal cemaatlerin dilinin en önemli özelliklerinden birisi de, yoğun metafor kullanımınıdır. Bazı araştırmacılar, IRC'deki (Internet Relay Chat/Internet'te Karşılıklı Sohbet) sosyal bağların yapı sökümünün (deconstruction), temelde, post-modern olduğunu iddia etmektedirler. İnternet'teki sanal cemaatlerde, geleneksel iletişim şekillerindeki göz kontağı, mesafe, sesin tonu, gülümseme, diğer yazılı olmayan kurallar ve sosyal müeyyideler söz konusu değildir. (Reid)

Anonimlik ve Bağlarından Kopma

Sanal toplulukları en çekici kılan unsurlardan birisi, uygarlıkla beraber gelen tüm maskeleri, bir tarafa bırakmayı kolaylaştırmasıdır. Sanal cemaatler anonim bir karaktere sahiptir. Orada insanlar bir nickname (takma ad) arkasına saklanabilirler. Sosyal kontrolün olmadığı bir ortamda "üstben" den gelen toplumsal baskıları atarak, olabildiğince "ben"lerini özgür bırakmanın keyfini çıkartabilirler.

Nitekim fiziki dünyada çekingen olanların, sanal cemaatler içinde son derece atak hale geldikleri sıkça dile getirilmektedir. Yine sanal ortamda yaratılan kişilik etrafında, insanlar birer fantezi olarak içlerinde yaşattıkları birçok özlemi ifade edebildikleri için de bir tür rahatlamayı yaşamaktadır.

Sanal dünyada paylaşılan zihni modeller ve normlar henüz doğmamıştır. Mevcut haliyle Web tam bir özgürlükler ortamıdır. Dolayısıyla bugün Web'de her tür sanal cemaatin oluşturulması mümkündür. Bunlardan bazıları din temelli, bazıları da "hacker"lar örneğinde olduğu gibi illegal nitelikli olabilirler.

Halen Web üzerinde merkezi bir otoriteden bahsetmek mümkün değil. Yasal/yasal olmayan her türlü unsuru sanal ortamda bulmak mümkün. Şu ana kadar çocuk pornografisi dışında herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Mevcut haliyle siberuzay tam bir özgürlükler ortamıdır.

Buna karşılık belli bir şifre ile girilen sanal cemaatlerin kısmi bir iç kontrolünden bahsedilebilir; ancak bu da çok güvenilir değildir. Çünkü bir sanal cemaatin kurallarına uygun davranmayan ve bu gerekçe ile üyeliği iptal edilen kişi, başka bir kimlikle, yeniden o cemaate üye olabilir. Bunun denetlenmesi de en azından bugünkü koşullarda mümkün görünmemektedir.

Postmodern Görüntü Mü?

Aslında siberuzayda halen oluşum sürecinde bulunan sanal cemaatler ile, postmodernizm arasında bir uyumdan bahsetmek mümkün (Furnham, s.298). Sennet'in (s.300) bahsettiği "yıkıcı gemenshaft"ın gerilemesine, buna karşılık "ötekisiz" cemaatleşmelerin yükselişine tanık olmaktadır. Bu Baudrillard'ın (1998; s.128) "Ötekinin yok edildiği çağ" tezi ile de büyük ölçüde örtüşmektedir.

Kuralsızlığın ve hiper-bireyleşmenin doruk noktasına ulaştığı bu çağda, sanal cemaatler insanlara (şimdilik zayıf da olsa) yeni aidiyet alanları yaratmaktadır. Geleneksel cemaatlerden büyük ölçüde farklı olan sanal cemaatler içinde insanlar, yalnızlıklarını paylaşacakları, içlerini dökebilecekleri, ya da işleri ile ilgili sorunun çözülmesi konusunda yardım alabilecekleri yeni dostlar bulmaktadırlar.

Baudrillard (1996, s.25) post-endüstriyel çağın öncüsü "Amerika'yı anlatırken, insanlar arasında hiçbir bağın kalmadığına dikkat çekerek, "burada sokaklarda tek başına şarkı söyleyen, tek başına yiyip kendi başına konuşan insanların sayısı ürkütücü" demektedir. (4) Sanal cemaatlerin belki de en önemli işlevi, insana verilebilecek en büyük ceza olan yalnızlık duygusunu hafifletebilmesidir.

Öte yandan günümüzde kültürel ve siyasal alanların içiçe geçmesi, "yıkıcı gemeinschaft"ın, kaynağı olan "biz ve onlar" ayrımının güdülediği sosyal bağın silikleşmesine yol açmıştır. Postmodern toplumda bir taraftan kültürel kodlar ve ilkeler parçalanmış, insanlar giderek toplumsal yaratık olmaktan uzaklaşırken, diğer taraftan da özne merkezi önemini yitirmiş, anlık duyguların yönlendirdiği yaşantılar ön plana geçmiştir. Öznenin merkezi önemini yitirmesinin sonucu olarak, hayali cemaatlere bağlılık duygusu artmıştır. Bu cemaatlerde coşku, empati ve duygusal yakınlık yoğun bir şekilde yaşanmakla birlikte varoluşları sadece gösteriler, yürüyüşler ve başkaldırılar aracılığı ile anlık görünümlemlerle anlam kazanmaktadır. (Sarıbay-Öğün, s.53)

Günümüzde Aydınlanmacı geleneğin "ilerleme" anlayışına dayanan birçok yazar, İnternet gibi enformasyon ve iletişim teknolojilerinin; daha katılımcı demokratik bir toplum yaratacağını iddia etmektedirler. Bunlara göre yeni teknolojiler, yönetilenlere, yöneticilere daha kolay izleme imkanı vermektedir; bu sayede kararlara katılım daha da kolaylaşmaktadır.

Yine aynı yaklaşımın bir sonucu olarak, yok edilen öteki ile birlikte, artık ayrımcılığın ortadan kalkacağı, kültürel farklılıklara toleransın daha çok artacağı, ulus-devletlerin yerini uluslarüstü yapılara bırakacağı ve dolayısıyla global çatışmaların hafifleyeceği şeklindeki örtülü veya açık iddialarda bulunmak için henüz vakit erkendir. Bu yönde trend olmakla birlikte, hala dünyada hakim olan yapılar modernite ile gelen kurumlardır.

Ayrıca sanla dünya yepyeni ilişki biçimlerini beraberinde getirmiş olsa bile, sanal cemaatler içinde insanlar hala eski alışkanlıklarına göre davranıyorlar. Örneğin fiziki dünyada yaşadığımız birçok etnik düşmanlığın günümüzde, siberuzaya da taşındığına tanık olmaktadır.

Sanal cemaatler, bir başka açıdan, zamandan ve mekandan bağımsız farklı insanları yakınlaştırdığı, daha katılımcı demokratik bir dünyanın biçimlenmesine katkıda bulunduğu kadar, yeni "dijital tiranların" doğusuna da yol açabilir.

Sonuç

Sanal cemaatler, post-endüstriyel çağın "ötekisiz" yeni kabileleri olarak karşımıza çıkıyor. Ancak onları "yurtsuzluk acısı" çeken post-modern insanın "eve dönüşü" olarak değerlendirmek acelecilik olacaktır. Bu yolda işaretler vardır. Özellikle istediği halde, fiziki engeller dolayısıyla, cemaat aidiyetinin dışında kalmış yalnız insanlar için, yeni bir imkan sunmaktadır.

Sanal cemaatler kısmen insanların günlük yaşamdaki etkinliklerinden uzaklaştırırsa bile, tümüyle fiziki yaşamdaki ilişkilerine bir alternatif oluşturmamaktadır. Hatta bir çok kişi için sanal ortam, fiziki dünyada bir araya gelmek istedikleri insanlarla tanışma mekanıdır.

Öte yandan sanal cemaatler, alacakaranlıkta sürdürülen ilişkiler sayesinde, insanlara, uygarlığın getirdiği toplumsal baskılardan uzaklaşma imkanı vermekte ve onları rahatlatmaktadır.

Sanal cemaatlere girmek kadar, ayrılmak ta kolaydır. Yüz yüze etkileşimin getirdiği duygular bu cemaatler için bir eksikliktir. Samimiyet (intimacy) konusunda ciddi kuşkular vardır. Toplumsal kontrol ve sorumluluk duygusu son derece zayıftır. Ayrıca geleneksel cemaatlerdeki hiyerarşi, büyük ölçüde sanal cemaatlerde düzleşmektedir. Çok farklı gelir ya da eğitim düzeyine sahip kişileri sanal ortamda görmek mümkündür.

Bu cemaatler, Sennet'in "yıkıcı gemeinschaft" dediği, geleneksel cemaatlerden farklılaşmaktadır. Sanal cemaatlerde, geleneksel cemaatlerdeki gibi monolitik kültürel yapıdan bahsetmek mümkün değildir.

Post-endüstriyel çağın yeni kabileleri olarak adlandırılan sanal cemaatler, global gerilimlerin yumuşatılmasına yardımcı olabilecekleri gibi, sanal diktatörlerin yaratılması için de zemin hazırlayabilirler.

(1) Benedict Anderson'a göre (s.21) "yüz yüze temasın geçerli olduğu ilkel köyler dışındaki bütün cemaatler (ve hatta belki onlar da) hayal edilmiştir. Cemaatler birbirinden hakikilik/sahtelik boyutu üzerinde değil, hayal edilme tarzlarına bağlı olarak araştırılmalı" dır

(2) İnternet'te kullanılan kısaltmalardan bazı örnekler:

AE Başka bir olay

BTW Bu arada

FYI Sizin bilginiz için

FUA Sıkça kullanılan kısaltmalar

IMO Benim fikrime göre

IMHO Benim aciz fikrime göre

IOW Bir diğer ifade ile

NRN Cevap gereksiz

OTOH Diğer yandan

FOFL Gülmekten yerlere yatmak

(3) Chat room'larda kullanılan dile ilişkin bir örnek: (Parantez içindekiler, konuşmaların anlamlarıdır).

[23:00] <York> slm millet (selam millet)

[23:00] <Kathyusha> yok be olm bizim daha yeni açıklanıyo biz eylülde girdik butlere (Yok be oğlum, daha yeni açıklanıyor... Biz eylülde girdik bütünlemelere...)

[23:00] <Kathyusha> york???? (York sen misin?)

[23:00] <York> inananamam!!!

[23:00] <York> katttttttt(Kathyusha!!!)

[23:00] <York> kız hayırsızzzzzzzzzzz

[23:00] <Kathyusha> canım naberrrrrr

[23:00] <Kathyusha> :) (Gülümsedi)

[23:00] <York> neredesin?

[23:00] <kacik> selam

[23:00] <Kathyusha> neredesin sen

[23:00] <York> buralardayım yaw... (Buralardayım yahu)

[23:00] <York> eheiheee... (Kahkaha attı)

Kay. Y'Orkun Yağcı, Olay/Pazar, 11.Ekim 1998

(4) Post-endüstriyel çağın "Amerika'sını anlatırken Baudrillard (1996,s.25) şunları söylüyor: "Burada... belli bir yalnızlık var ki, başka hiçbir yalnızlığa benzemiyor. Herkesin önünde, bir duvarın, bir arabanın motor kapağı üstünde, bir parmaklık boyunca yemeğini tek başına hazırlayan adamın yalnızlığı. Burada her yerde görülüyor bu; dünyada görülen en üzücü sahne; yoksulluktan daha üzücü; herkesin içinde yalnız başına yemek yiyen bir kişi, dilenen bir kişiden daha üzücü... Tek başına yemek yiyen insan ölmüştür...)

Kaynakça

Tomislaw; *Gemeinschaft and Gessellschaft: A Sociological View of Decay of Modern Society Mankind Quarterly*, Spring 1994, Vol.34, Issue.3

–Blanchot, M.; (1997) *İtiraf Edilemeyen Cemaat*, Çev. İ.Ergüden, Ayrıntı Yay. İstanbul

–Baudrillard, Jean; (1996), *Amerika*, Çev. Y. Avunç, Ayrıntı Yay., İstanbul

–Baudrillard, Jean; (1998), *Kusursuz Cinayet*, Ayrıntı Yay., İstanbul

–Berger, P.L.;vd. (1985); *Modernleşme ve Bilinç*, Çev.C.Cerit, Pınar Yay., İstanbul

–*Digital Thinking Public Life in Elocropolis İnternet*;

<http://www.feedmag.com/95.08dialog1.html>

–Fernback, J.; *Virtual Communities: Abort, Retry, Failure? İnternet*;

<http://www.well.com/user/hlr/texts/Vccivil.html>

–Furnham, Gail, C.; *Postmodernism and Community in the Schools: Unraveling the Paradex Educational Administration Quarterly*, August 1998, Vol.34

–Gibson, W.; (1998) *Neuromancer*, Çev. M.Altınbaş, Sarmal Yay. İstanbul

–Hamelink, C.J.; (1998) *The Digital Advance*, UN Chroicle, Vol: 35

–Johnston, Elizabet; *The Community in Cyberspace İnternet*;

<http://www.acs.ucalgary.ca/~dabrent/380/webproj/commun.html>

–Jung, C. G.; (1996) *Modern İnsanın Tinsel Sorunu*, Araf, Sayı:9, Aralık 1996, Çev. A.Oyal, İnternet; <http://www.araf.net/dergi/sayi09/html/cjung964.shtml>

–MacIver R.M.; Page, C.H.; (1969), *Cemiyet*, MEB Yay., İstanbul

–Metcalf, Bob; (1997) *Rethinking Big Cities in an Age of Small Towns on Virtual Communities Info World*, 08/18/1997, Vol.19, Issue 33

–Michalski, Jerry; (1995) *What is Virtual Community? New Perspective Quarterly*, Spring, Spring 1995, Vol.1, Issue.2

–Morley, D.; Robins, K.; (1997) *Kimlik Mekanları*, Çev. E. Zebekoğlu, Ayrıntı Yay., İstanbul

–Reid, Elizabeth; (1991) *Electropolis: Communication and Community on the İnternet Relay Chat İnternet*: <http://people.we.mediaone.net/elizrs/electropolis.html>

–Rheingold, Howard; *Virtual Communities İnternet*:

<http://www.well.com/user/hlr/vcbook/index.html>

–Rheingold, Howard; *A Silince of My Virtual Community*, İnternet:

gopher://gopher.well.sf.ca.us/00/Community/virtual_communities92?pid=2825&cob=home –Rose, Julie, K; (1995) *Moving To a New Neighborhood: America Online Community in the*

Modern Age <http://www.wco.com/~jkrose/sociology/sociology.html> –Ryan, Alan; (1997), *Exaggerated hopes and baseless fears*, *Social Research*, Fall 77, Vol. 64, Issue.3

–Saribay, A.Y.; Öğün, S.S.; (1998) *Bir Politikbilim Perspektifi*, Asa Yay., Bursa

–Sennet, R.; (1996) *Kamusal Alanın Çöküşü*, Ayrıntı Yay.

–Scime, Roger; *"Cyberville" and the Spirit of Community: Howard Rheingold–meet Amitia Etzioni İnternet*: <http://www.imagination.org/cyberville/cyberville.html>

–Skidmore, William; (1979) *Theoretical Thinking in Sociology*, Chambridge University Press, London

–Smith, March, A.; *Voices from the Well; The Logic of the Virtual Commons*:

<http://netsan.sscnet.ucla.edu.tr/scoc/papers/voices>

–Tocqueville,A.; (1994) *Amerika'da Demokrasi*, Çev. İhsan Sezal, vd., Yetkin Yay. Ankara

–Tönnies, Ferdinand: (1957) *On Gemeinschaft and Gesselschaft (Community and Society)*,

Translated by C.P.Loomis, The Michigan State University Press:

<http://philowinona.msus.edu/ghistory/Definations/MTRWZZI.HTM>

–Weber, Max; *The Sociology of Community*, http://www.asahinet.or.jp/~hw8m-mrkm/weber/society/soci_comm/index.html

www.stradigma.com

aylık strateji ve analiz e-dergisi

STRADİGMA.com bir **FORSNET** e-yayıdır